

PODIVUHODNÝ DUCH byl Johannes Kepler. Dovedu si představit, jak bloudil v Praze, hluboce zasněn a v myšlenkách, když se snažil proniknout záhadou pohybu planet. Ovládnán přesvědčením, že on byl osudem zvolen, aby našel zákony, podle kterých se oběžnice pohybují, vymýšlel nejpodivuhodnější hypotézy, než dospěl k té pravé. A kolik jiných problémů mu astronomie skýtala! Dopis Galileiho, kde mu tento nebojácny italský bojovník za vědeckou pravdu sděluje svá první pozorování Měsíce dalekohledem, který vynalezl a vlastnoručně sestrojil, jej přivedl k extázi. Znovu a znovu prohlížel malou mapku Měsíce, první, kterou Galilei nakreslil a jemu poslal.

Setkání s Keplerem

HUBERT SLOUKA

Jak v mnohém připomínala Zemi! Krátery, hory, pohoří a snad i velká moře, ty rozsáhlé temné skvrny, které i pouhým okem jsou viditelné a o nichž se Galilei mylně domníval, že to jsou oceány. Kepler se mnoho napřemýšlel o Měsíci a podrobně musel referovat o nových objevech císaři Rudolfovi II. V Praze si načrtl hlavní myšlenky díla Sen o Měsíci, které však teprve tři roky po jeho smrti v r. 1633 bylo vydáno, neboť bylo obsahem a šířením pokrokových myšlenek Koperníkových pro tehdejší dobu příliš nebezpečné.

Tato vzácná kniha leží přede mnou na stole hvězdárny, kde jsem hluboko do noci pozoroval; teprve když mraky zatahly oblohu, uchýlil jsem se do knihovny a četl. Jaké pozoruhodné dílo! Již před třemi sty padesáti roky snil Kepler v Praze o cestě na Měsíc a přesně popsal, co budou moči hvězdáři z jeho povrchu pozorovat. Tyto myšlenky musel skrýt v podobě snu do knihy, která od té doby platila za nejpodivuhodnější kombinaci fantazie a skutečnosti. Kolik asi českých lidí ji četlo a génia Keplerova obdivovalo? Vždyť měl řadu dobrých přátel v Praze. Jistou dobu bydlel u rektora Karlovy university Martina Bacháčka z Nauměřic, s kterým také pozoroval. Jiný jeho dobrý přítel byl anatom Jan Jessenius, pokrokový vědec a lékař, který byl r. 1621 popraven na Staroměstském náměstí. Velmi dobře si rozuměli s Václavem Budovcem z Budova, s kterým si také dopisoval a vyměňoval názory. I Budovec byl štat s tolika jinými pokrokovými hlavami. Snad ani Kepler by nebyl ušel tomuto osudu, kdyby byl tehdy ještě prodléval v Praze. Vždyť nevycházel z bojů po celý svůj život. Jeho kniha o Měsíci, která za jeho života kolovala mezi jeho nejlepšími přáteli jen jako rukopis, vzbudila i tak dosti rozruchu a přátelé ho varovali, aby ji raději uschoval. Jak mu asi bylo, když viděl, že lidstvo pro tak pokrokové myšlenky ještě není zralé! A přece jenom Praha byla pro něho útočištěm, kde mohl alespoň po určitou dobu své teorie šířit a propracovávat.

Volně obracím stranu za stranou a oko, unavené dlouhým bděním, se občas zastaví a čte. Jasnými slovy mluví Kepler ke mně o podivuhodných kosmických obrazech, které člověk jednou z Měsíce uvidí. Zda mu tyto myšlenky procházely hlavou, když chodil dlouhou cestou z Emauz na Hrad nebo když se z Karlova mostu zahleděl do vířících proudů Vltavy, přes kterou denně chodil? Co by asi říkal dnešní astronomii, jejímu obrovskému pokroku a jejím perspektivám?

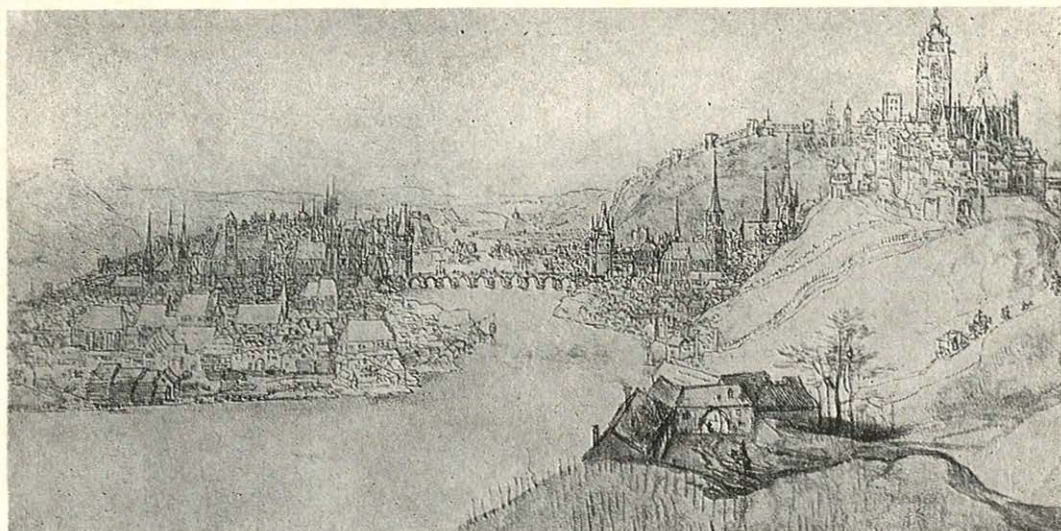
Chodil jsem po jeho stopách starou Prahou, z Karlovy ulice, kde dosti dlouho bydlel v domě čp. 188/I, přes most až na Hrad.

„Je tak krásná, že vždy po nějaké době musím sem znovu zavítat a ve vzpomínkách oživit šťastná léta, která jsem zde prožíval.“ Tato slova náhle slyším vedle sebe a udiveně se ohlédnou, kdo v pozdní době se ke mně zde přidružuje. Podobně jako já opírá se o zídku slabší postava s ušlechtilou hlavou, s krátkým tmavým plnovousem a s měkkým, jakoby zasněným výrazem v očích. Okamžitě jsem ho poznal — Kepler. Ani mne to nevidilo. Snad že doba, ve které dnes žijeme, se svými neuvěřitelnými vynálezy, objevy a měsíčními cestami nás učinila imunními i proti nejbizarnějším událostem, snad to byl zvláštní stav duševní letargie, ve kterém jsem se nalézal, bral jsem jeho přítomnost za skutečnost, aniž bych o druhu této skutečnosti uvažoval. Popadla mne touha se od něho co nejvíce dozvědět a doplnit jeho sporný životopis, který tak málo nechává nahlédnout v skryté záhyby jeho duše.

Slyším, jak Kepler zasněně pokračuje: „Ano, je stále krásná Praha, i když je v mnohém odlišná od Prahy, ve které jsem žil. V mé době tu byl jen jediný most, který spojoval Staré a Menší Město pražské. Často jsem se musel obtížně prodírat davy lidu, když jsem spěchal na Hrad k císaři. A u břehu ten pestrý život plavců a dřevařů, kteří přistávali na rejdišti u Anežky a v Petrské čtvrti, kde byl značný počet malých dřevěných domků, sanytrové haldy a sklady dříví! Nic z toho tam teď nevidím — uvěznili jste krásnou řeku v kamenné břehy, vzali jste jí volnost a jistě i kus dravosti a nebezpečí. Ale Hradčany zůstaly, i krásný Královský letohrádek, kde jsem s Tychonem často pozoroval. To mne uklidňuje. Vždyť po opuštění Prahy, když jsem bydlel v Linci a musel se hádat se zatvrzelými pastory, kteří mi odepřeli i večeři Páně, často jsem vzpomínal na svá nejšťastnější léta v Praze, kde prosvícen milostí boží jsem objevil zákony pohybu planet.“ Zamlčel se ve svém vzpomínání a po malé chvilce jsem se odvážil se ho optat:

„Nejen Praha se změnila, že nám zůstal jen stín rudolfínské slávy, ale i astronomie učinila nesmírné pokroky. Zdalipak víte, mistře Keplere, že člověk stanul již na Měsíci a že se chystá ještě dále?“

Kepler se slabě pousmál: „Nijak se tomu nedivím. Vždyť přece víte, co jsem napsal Galileimu před více než třemi sty léty: Zaopatří povoz nebo loď přizpůsobenou nebeskému prostoru, pak se již naleznou lidé, které ani tyto daleké pustiny nebe neodstraší. Prozatím budeme před příchodem těchto odvážných nebeplavců kreslit mapy, já pro Měsíc, vy Galilei pro Jupitera. Podrobně jsem vypsál v knize Sen o Měsíci, jaký pohled bude skýtat hvězdná obloha a Země prvním lidem, kteří se na Měsíci ocitnou. Pro mne byla astronomie vždy mnohem více než pouhou snůškou čísel a formulí. Tento Sen o Měsíci neboli Měsíční astronomie měla vyjadřovat touhu člověka uniknout z prostředí válek a vražd, náboženských ideologických rozporů, pod kterými jsem sám

Roelant Savery, Pohled na Prahu od severu, kolem r. 1615 (reprodukce J. Janátková)

tolik vytrpěl, s možností nahlédnout do velké dílny boží — do říše planet a hvězd. Již jako student v Tübinkách jsem k Měsíční astronomii napsal první myšlenky, do hloubi duše přesvědčen, že poznáním svaté zákonitosti v kosmu bude člověk spět i ve svém mravním životě výše.“

Na Keplerově bledé líci se rozehrával úsměv vzpomínky: „Co jsem se o tom nahovořil s rektorem Bacháčkem, když jsem u něho bydlel v koleji krále Václava! Byl to jeden z nejbystřejších duchů, disputátor nad mnohé vynikající. Byl výborným pozorovatelem, společně jsme roku 1604 ze zahradní koleje pozorovali novou hvězdu v Hadonoši, kterou vlastně v Praze první spatřil můj famulus Brunovský.“

„Ale Bacháček této hvězdě připisoval velký význam v tom, že přinese něco nového, pravděpodobně neblahého“, skočil jsem mu do řeči.

Kepler mávl rukou: „Vždyť měl pravdu, byť i neúplnou, jakou jen člověk může mít. Rozšířila kolem sebe obrovský rozruch, nový zájem o věci nebeské. Já sám jsem o ní napsal řadu spisů, z nichž většina byla vytištěna ve Starém Městě pražském, u Schumana. O ni se zajímal nejprostší lid, s kterým jsem rád, nepoznán jako matematik a astronom Jeho Veličenstva císaře, často disputoval. Ti mi kolikrát řekli pravdu tak, jak si ji mysleli. Mnozí moc nevěřili mým astrologickým a meteorologickým předpovědím, které jsem každoročně ve svých kalendářích uveřejňoval. Necháпали, že je to pro mne těžká úloha; vždyť mé předpovědi kdekdo kontroloval, a když se mu právě nehodily, na ně nadával a proti mně bouřil. Podrobně jsem rozebral důvody pro a proti astrologii ve svých spisech, jeden z hlavních — *De fundamentis astrologiae certioribus* — byl rovněž vytištěn v Praze. Mnohem později jsem napsal svému italskému příteli Bianchimu v roce 1616: Hvězdy mohou sice vyplnit duši člověka, ale samotný úspěch

nemohou zaručit. Spíše člověkem otřesou a v určitém smyslu ho učiní bdělým, aby využil nenadálých příležitostí a možností.“

„S takovou interpretací astrologie bych se také konečně smířil. Bohužel naše doba přináší mnoho astrologických nesmyslů, že se divím, jak je to při našich úspěšných kosmických letech na Měsíc a dále do vesmíru možné,“ vyběhlo mi z úst.

„Pověřivost,“ řekl Kepler, „je hluboce zakořeněna v lidské povaze.“

„Vaše stěhování po Praze muselo být pro vás hodně únavné,“ pokračoval jsem.

Kepler se trochu zachmuřil a pravil: „Kdyby to bylo jenom cestování po Praze. Ale, jak víte, narodil jsem se 27. prosince 1571 ve Weilderstadtu ve Würtembersku. Jako patnáctiletý jsem musel do klášterní školy v Maulbronnu a o tři léta později jsem přešel do teologického stiftu v Tübinkách. Pak jsem se v r. 1594 odstěhoval do Štýrského Hradce, kde jsem nastoupil místo profesora na tamější krajské škole. Tam už začala být pro nás evangelíky horká půda. Bylo to malé městečko bez možnosti styků se spřízněnými duchy. Byl jsem sice v písemném styku s mnoha učiteli, ale s touhou jsem hleděl za fénixem astronomie, slavným Tychonem Brahem. Když musel uprchnout z Dánska před nenávisť dvora a našel přijetí u císaře Rudolfa II. v Praze, přijel jsem za ním. K tomu mi vlastně dopomohl Tadeáš Hájek z Hájku, Hagecius, císařův osobní lékař, dohlizitel na alchymisty a sám velký hvězdář, který napsal důležitý spis o nové hvězdě v Andromedě, jehož cenu uznával sám Tycho. V Praze jsem pobyl od února až do června 1601. Krátce po návratu byl jsem však z Hradce vykázan, protože jsem se nechtěl vzdát své víry. Pak jsem se v říjnu nastálo odstěhoval do Prahy. Bohužel Tycho Brahe asi za rok zemřel a já jsem po něm převzal těžké a zodpovědné dědictví císařského matematika. Ale ani potom jsem neměl dosti klidu. Víte, že jsem již při své první návštěvě v Čechách navštívil Tychona v Nových Benátkách, kde chtěl vybudovat hvězdárnu, která měla být ještě krásnější, než byla jeho na Hveenu v Dánsku. A v r. 1606 vyhnal mor celý císařský dvůr do Brandýsa nad Labem, i já jsem odecestoval a skryl se s rodinou až v Kunštátě na Moravě. Zanedlouho jsem se zase stěhoval do Kolína nad Labem, a jelikož mne císař chtěl mít u sebe, musel jsem za ním do Brandýsa. Teprve začátkem r. 1607 se vrátila naše rodina do Prahy, ale v dubnu jsem ji musel zase opustit a navštívit Lužnici. Měl jsem toho věru dost.“

„Ale Praha vám přece přirostla k srdci nejvíce.“ Jeho zrak zjihl, když odpovídal: „Máte pravdu. Prožil jsem v ní nejšťastnější léta, jak v rodině, tak v tvůrčí práci matematické v plné přízni imperátora a v záři přátelství největšího pozorovatele všech věků, Tychona Braha. Z Emauz jsem měl daleko na Hrad. Protože císař si mne často vyžadoval a chtěl mne mít blíže, přesídlil jsem v r. 1604 do koleje krále Václava ve Starém Městě pražském, kde byl rektor Bacháček mým velkým přítelem a příznivcem. Ale z koleje jsem musel pryč. Podle starého zvyku měli profesori žít v celibátu, a protože jsem chtěl být s rodinou pohromadě, vyhledal jsem si byt v Karlově ulici. Ještě dodnes ten dům stojí. Měl jsem tu na začátku mnoho bojů a starostí s domácím. Byl to Hektor Udart, divoká vojenská krev; zahynul pak v Táboře, když město bylo obleženo císařským vojskem. Dlouho trvalo, než se se mnou a mou rodinou smířil, vždyť i z Hradu mu museli pohrozit. Zde jsem kupodivu bydlel nejdéle, až do svého odchodu z Prahy v r. 1612. Zde také vznikly mnohé mé spisy, zejména dílo, do kterého jsem vložil svou duši *Astronomia Nova*. Kolik let jsem se jenom napočítal, než jsem bludné křivky

planet přivedl v soulad a z nich vyčetl zákony jejich drah, které kolem Slunce opisují! A vy to máte dnes tak snadné. Všechno numerické počítání vám provedou stroje! Že máte prostředky urychlující výpočty, je jenom ve prospěch astronomie. Náš přemýšlející duch proniká i do nejtajnějších záhybů kosmu a poznává, byť i pracně, dílo velkého Stvořitele. V *Astronomia Nova* jsem napsal: Nemůže být nic podivuhodnějšího, nic krásnějšího, co by lépe dokazovalo moudrost Stvořitele, než pohyby pěti planet. Jejich zjednodušenost, jejich půvabné symetrie a pravidelnost, jak to vše dokazuje správnost Koperníkovy myšlenky!“

Chtěl jsem ještě něco namítnout, ale hláhol chrámových zvonů přerušil naši rozmluvu. Obraz Keplerův začal mizet, jeho obrysy se zvolna rozplývaly. Chtěl jsem je zachytit, ale marně; a jak jsem napínal zrak, hleděl jsem najednou v zažloutlé listy staré knihy na stole — *Somnium Lunae*, Sen o Měsíci, která mi vykouzlila Keplerovu osobnost v plné její skutečnosti.

Kde je dnes Kepler, jehož duch stále a stále ještě dává Praze to nevyslovitelné kouzlo rudolfínské doby, za kterým putuje celý svět? Ani místo jeho hrobu v Regensburgu není známé. Víme jen, že náhrobní deska, která zdobila jeho hrob, měla vyrytý distichon, Keplerem samým složený, vyjadřující jeho osobnost:

Mensus eram coelos, nunc terrae metior umbras.

Mens coelestis erat, corporis umbra iacet.

Což volně přeloženo dává:

Nebesa proměřil můj duch, nyní měřím hlubiny Země.

Mysl byla nebeská, nyní zde leží těla stín.